

Sergiusz WASIUTA

ROLA NATO W ZAPEWNIENIU BEZPIECZEŃSTWA ENERGETYCZNEGO I OCHRONY INFRASTRUKTURY ENERGETYCZNEJ

Abstrakt:

Problemy polityki energetycznej Unii Europejskiej obnażyły kompletny brak strategicznej wizji wspólnotowej w stosunku do współczesnych wyzwań i zagrożeń energetycznych. Faktem decydującym jest zmniejszenie uzależnienia krajów od dostaw surowców z Rosji. Ponieważ stanowiska sojuszników wobec polityki Rosji nie są spójne, obserwujemy często przykry brak solidarności w kwestiach wspólnego bezpieczeństwa energetycznego. Jako ważny uczestnik rynku surowców energetycznych Rosja przyczynia się do zachwiania stabilności Europy przez rozerwanie jej wspólnoty za pomocą sprzecznych interesów. Cele te osiąga ona łamiąc układy i normy prawa międzynarodowego, nie mówiąc już o podstawowych zasadach współistnienia.

Sojusz Północnoatlantyczny musi bezwzględnie spełniać swoją rolę w zapewnianiu bezpieczeństwa energetycznego, gdyż dysponuje olbrzymim strategicznym potencjałem i zdolnością ochrony infrastruktury i obszaru tranzytowego we współpracy z partnerami w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowej. Z tego tytułu Sojusz powinien wypełniać swoją misję przede wszystkim środkami wojskowymi.

Ostatnie wydarzenia pokazują, że w Unii Europejskiej, USA i innych krajach ma miejsce wielki zwrot w ocenie rozwoju powiązań energetycznych z Rosją oraz głęboką rewizja strategii energetycznych po obu stronach Atlantyku w kierunku wykorzystania nowych rodzajów surowców energetycznych. Państwa-członkowie NATO mają wszystkie możliwości żeby sukcesywnie zapanować nad tym procesem, wzmacniając więź transatlantycką mimo wojowniczej postawy Rosji. Rezultaty tego przyczynią się do promowania otwartego i transparentnego globalnego systemu zarządzania i handlu energią.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo energetyczne, Unia Europejska, NATO, Rosja, infrastruktura energetyczna, surowce energetyczne, sytuacje kryzysowe

Wprowadzenie

Zaopatrzenie w energię i dostęp do surowców energetycznych stanowią dzisiaj podstawę bezpieczeństwa każdego państwa. Dlatego coraz bardziej zaostrza się walka o zasoby energetyczne i rynki ich zbytu. Zabezpieczenie

krajowego zaopatrzenia energetycznego i jego dywersyfikacja stały się ważnymi celami polityki państw (Müller-Kraenner, 2009, s. 7).

Jeszcze do niedawna bezpieczeństwo energetyczne analizowane było niemalże wyłącznie w odniesieniu do surowców importowanych (ropy naftowej i gazu ziemnego). Kierunki polityki energetycznej Unii Europejskiej oraz wydarzenia z przełomu lat 2007 - 2008 (problemy z dostawą energii elektrycznej, strajki górnicze), a także wojny energetyczne Rosji z Ukrainą oraz pośredni szantaż energetyczny krajów Europy skłaniają do poszerzenia dyskusji w zakresie bezpieczeństwa energetycznego o kwestie związane z wykorzystaniem paliw stałych (węgla kamiennego i brunatnego) oraz stanem infrastruktury energetycznej¹.

Aneksja Krymu przez Rosję oraz jej agresja wojskowa na wschodzie Ukrainy podważają cały układ współczesnego bezpieczeństwa energetycznego w tej części Europy, ukształtowany po zakończeniu zimnej wojny. Zależność niektórych państw członkowskich Unii Europejskiej od dostaw surowców z Rosji może mieć bardzo poważne skutki. W opinii polskich ekspertów Rosja, przy okazji wojny z Ukrainą, postanowiła przetestować także odporność na szantaż energetyczny, solidarność i spójność reagowania Unii Europejskiej (Wilczyński 2015b). Niestety, test ten nie wypadł dla niej najlepiej. W praktyce obnażony został kompletny brak strategicznej wspólnotowej wizji Unii Europejskiej w stosunku do wyzwań i zagrożeń energetycznych. Państwa dotknięte rosyjskimi restrykcjami gazowymi zostały pozostawione same sobie i zaczęły samodzielnie szukać rozwiązań. Dopiero później upowszechniło się przekonanie, iż bezpieczeństwo energetyczne, podobnie jak bezpieczeństwo w ogóle, musi być w Unii Europejskiej traktowane jako przedmiot troski całej Wspólnoty i jej polityczny priorytet².

Szczególna istotność bezpieczeństwa energetycznego nie podlega dzisiaj dyskusji. Wynika to z poważnych wypadków, które miały miejsce w krajach wszystkich regionów świata. W ciągu ostatnich 40 lat w energetycznych systemach świata zdarzyło się ponad czterdzieści poważnych systemowych awarii, z czego połowa miała miejsce w Stanach Zjednoczonych Ameryki. Główne przyczyny tych wypadków tkwią w dążeniu do osiągnięcia pewnych celów biznesowych bez należytego uwzględniania możliwości technologicznych sieci przesyłowych, co prowadzi do przeciążenia tychże sieci i awarii. Rozpowszechnienie takich wypadków obserwowano również ze względu na problemy w dziedzinie bezpieczeństwa informacyjnego, w tym nieprawidłowości w telekomunikacji i sieciach komputerowych.

Jedną z największych awarii XXI wieku zdarzyła się 14 sierpnia 2003 roku w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie, dotykając ponad 50 milionów ludzi.

¹ D. Milstein, *Energy security and NATO: a view from Washington*, <http://www.nato.int/docu/review/2012/Food-Water-Energy/Energy-Security-NATO/EN/index.htm>

² S. Koziej, *Polskie interesy bezpieczeństwa w NATO i UE*, www.koziej.pl

Szkody jakie wynikły z tej awarii szacowane były na niemal 10 mld dolarów w USA oraz około 2,3 mld dolarów kanadyjskich w Kanadzie. Czas trwania awarii oscylował w okolicy 48 godzin, jednak w niektórych stanach dostawy energii zostały w pełni przywrócone dopiero po czterech dniach, w Kanadzie – po upływie siedmiu dni³.

Istotność bezpieczeństwa energetycznego dla państw i wielość jego definicji

Bezpieczeństwo energetyczne traktowane jako ochrona obywateli, społeczeństwa, państwa i gospodarki przed zagrożeniami wynikającymi z niedoboru oraz zakłóceniem stabilnej dostawy paliwa i wszystkich rodzajów energii. Źródłem tych zagrożeń mogą być klęski żywiołowe (ostre zimy, powodzie, trzęsienia ziemi, itp.), jak i zaburzenia w sferze technologicznej (awarie przemysłowe), organizacyjnej, społeczno-politycznej (konflikty zbrojne, strajki) i gospodarczej, zarówno wewnątrz państwa jak i w innych krajach (Cziomer, Łasoń 2008; Czerpak 2006; Kaczmarski 2010). Wiele z tych zagrożeń może wynikać z zewnętrznych przyczyn geopolitycznych, makroekonomicznych i koniunkturalnych. Bezpieczeństwo energetyczne stanowi więc ważną część problematyki dotyczącej przetrwania państwa i możliwości realizacji interesów narodowych w niepewnym lub nieprzyjawnym (niebezpiecznym, ryzykownym) środowisku, głównie poprzez wykorzystywanie szans, podejmowanie wyzwań, redukcję ryzyka i przeciwdziałanie zagrożeniom energetycznym (Soliński 2013).

Międzynarodowa Agencja Energetyczna MAE (*The International Energy Agency*) określa bezpieczeństwo energetyczne jako „dostępność źródeł energii po przystępnej cenie”⁴. Centrum Studiów Strategicznych i Międzynarodowych (*Center for Strategic and International Studies (CSIS)*) w USA traktuje bezpieczeństwo energetyczne jako ciągłą zdolność państwa do utrzymywania swego funkcjonowania bez poważnych zaburzeń⁵.

W szerszym ujęciu można je określić także jako zaspokojenie zapotrzebowania odbiorców na paliwa i energię w sposób zapewniający jednocześnie:

- bezpieczeństwo technologiczne (praca urządzeń i instalacji);

3 R.H.Kozłowski, J.Sokołowski, J.Zimny, *Awarie energetyczne na świecie; Pouczająca lekcja*, <http://riad.usk.pk.edu.pl/~rhk/odrodzenie/odrodzenie/odrodz6.html>; В.Ишкин, *Энергетическая безопасность – одна из основ безопасности страны*, <http://www.connect.ru/article.asp?id=7411> [dostęp 14.02.2016]

4 *What is energy security?*

<http://www.iea.org/topics/energysecurity/subtopics/whatisenergysecurity/> [dostęp 14.02.2016]

5 *Center for Strategic and International Studies (CSIS)*, <http://csis.org/program/energy-and-national-security> [dostęp 22.01.2016]

- opłacalność inwestycji z punktu widzenia rynku i kapitału;
- ciągłość/niezawodność dostaw o odpowiednich standardach;
- akceptowalny poziom cen dla odbiorców indywidualnych, który nie stanowi nadmiernego obciążenia budżetów gospodarstw domowych, zaś w odniesieniu do odbiorców przemysłowych taki, który nie powoduje nieopłacalności produkcji (Stochlak, Podolak 2006, s. 218). Bezpieczeństwo energetyczne z punktu widzenia finalnego odbiorcy to przede wszystkim dostępność rozumiana w aspektach poziomu cen za energię oraz gwarancji niezawodności dostaw energii.

W wielu krajach koncepcja bezpieczeństwa energetycznego jest rozpatrywana w aspekcie krótko- i długoterminowym. Globalne bezpieczeństwo energetyczne jest rozumiane jako trwałe (długoterminowe), niezawodne i konkurencyjne zapewnienie różnych rodzajów energii dla potrzeb rozwoju społeczno-gospodarczego świata, z minimalnym oddziaływaniem na środowisko przyrodnicze. Bezpieczeństwo energetyczne długoterminowe dotyczy przede wszystkim inwestycji mających na celu dostarczanie energii w zgodzie z rachunkiem ekonomicznym i imperatywami ekologicznymi. Krótkoterminowe bezpieczeństwo energetyczne koncentruje się natomiast na zapewnieniu zdolności systemu energetycznego do szybkiego reagowania na nagłe zmiany podaży lub popytu. Brak bezpieczeństwa energetycznego wiąże się zatem z negatywnymi konsekwencjami gospodarczymi i społecznymi, jakie niesie ze sobą deficyt energii lub jej niestabilne lub zawyżone ceny.

Poziom bezpieczeństwa energetycznego zależy od:

- wielkości i zróżnicowania krajowej bazy paliwowej;
- stopnia dywersyfikacji oraz wykorzystania krajowych i zagranicznych źródeł zaopatrzenia w surowce energetyczne;
- stanu technicznego systemu zaopatrzenia oraz form własności jego infrastruktury;
- możliwości magazynowania paliw, rozwoju krajowych i międzynarodowych połączeń systemów energetycznych;
- wewnętrznej i międzynarodowej polityki gospodarczej (Piątek, Podgórzńska 2007, s. 168).

Mimo że dyskusje nad bezpieczeństwem energetycznym prowadzone są od wielu lat, a problematyka z nim związana jest postrzegana jako jedna z kluczowych dla bezpieczeństwa gospodarczego i często podejmowana przez polityków, to nie ma jego jednoznacznej, powszechnie zaakceptowanej definicji (Cziomer, Łasoń, op.cit. s. 18). Wynika to z faktu, że różni uczestnicy globalnego rynku energii w rozmaity sposób postrzegają kwestie bezpieczeństwa energetycznego. W zależności od regionu różne czynniki mają decydujące znaczenie dla bezpieczeństwa energetycznego.

Dla większości krajów uprzemysłowionych, korzystających z importowanych nośników energii, bezpieczeństwo energetyczne związane jest

przede wszystkim z zapewnieniem długoterminowych, nieprzerwanych dostaw na rozsądnych warunkach cenowych. Celem politycznym tych krajów jest zapobieganie technicznym, gospodarczym i politycznym okolicznościom, które mogą mieć wpływ na podaż surowców energetycznych. W swoim czasie Winston Churchill dostrzegł zalety w wykorzystywaniu wielu różnych źródeł energii podkreślając, że stabilność i wiarygodność sektora dostaw ropy naftowej opiera się tylko i wyłącznie na zróżnicowaniu źródeł energii (Müller-Kraenner, op. cit. s. 34).

Obecnie temat bezpieczeństwa energetycznego przykuwa taką uwagę, jakiej nie miał od czasu kryzysu naftowego lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku. Według federalnego ministra spraw zagranicznych Niemiec, Franka-Waltera Steinmeiera, utrzymanie globalnego bezpieczeństwa w XXI wieku: „będzie nierozłącznie związane z bezpieczeństwem energetycznym”. Walka o światowe zasoby energii stała się już dawno ważnym elementem polityki zagranicznej i polityki bezpieczeństwa wielkich mocarstw. Jest elementem powrotu do geopolityki i walki o nowy porządek świata. Już dziś walka ta prowadzi do napięć w polityce zagranicznej oraz przeobrażeń w globalnej równowadze sił (Jurgilewicz, Protasowicki, 2015).

W odróżnieniu od krajów przemysłowych, gdzie „bezpieczeństwo energetyczne” oznacza zapewnienie wystarczających dostaw w przystępnych cenach, państwa eksportujące akcentują raczej utrzymanie „stabilności popytu” na eksport surowców, który w końcu zapewnia im większą część wpływów budżetowych. Dla Rosji bezpieczeństwo energetyczne zależy od przywrócenia kontroli państwa nad „zasobami strategicznymi”, a także nad głównymi rurociągami i kanałami dystrybucji (Wilczyński 2014). Z kolei w krajach rozwijających się bezpieczeństwo energetyczne rozumie się jako możliwość unikania konsekwencji zmian cen energii na rynku światowym, jakie mogą wynikać dla ich bilansów płatniczych. Dla Chin i Indii bezpieczeństwo energetyczne jest to możliwość szybkiego dostosowywania się do zmian sytuacji na rynkach światowych. W Japonii natomiast jest to umiejętność rekompensowania strat wynikających z niedoboru zasobów krajowych poprzez dywersyfikację dostaw, handel energią i inwestycje pozwalające na uzyskiwanie kontroli nad zasobami w różnych częściach świata. W Europie główna dyskusja toczy się wokół tego, jak najlepiej kontrolować uzależnienie od importu gazu ziemnego, w jaki sposób przeprowadzić dywersyfikację surowców i ich dostawców. Część krajów europejskich omawia także perspektywy budowy nowych elektrowni atomowych, i ewentualnie powrót do węgla jako źródła energii.

Zróżnicowanie sposobów definiowania bezpieczeństwa energetycznego wynika więc z tego, jaką rolę na światowym rynku energii odgrywają poszczególne państwa. Sytuacja każdego z nich jest odmienna, stąd też różnice w pojmowaniu bezpieczeństwa energetycznego i obecność elementu subiektywnego zawartego w formułowanych definicjach. Ponadto definicje

mogą odnosić się do różnych aspektów bezpieczeństwa energetycznego. Inaczej jest ono definiowane podczas dyskusji kwestii krótkoterminowych, takich jak np. ryzyko wstrzymania dostaw nośników energii przez głównych producentów, inaczej natomiast przy spojrzeniu długoterminowym, np. kwestia wyczerpywania się zapasów surowców energetycznych i wzrost cen surowców z tego tytułu⁶. Podobnie różne jest podejście do definicji bezpieczeństwa energetycznego z punktu widzenia biznesu jak i z punktu widzenia polityki.

Rozwój sytuacji w zakresie bezpieczeństwa energetycznego

Energetyka jest kluczową dziedziną przemysłu w większości krajów świata i ma olbrzymie ekonomiczne, społeczne, polityczne znaczenie. W związku z tym kompleks paliwowo-energetyczny pozostaje pod specjalnym nadzorem państwa i jest dość ściśle regulowany. Od niego zależy tak bezpieczeństwo narodowe w całości, jak i składowe elementy rozwoju gospodarczego. Wszystko to wymaga szczególnej uwagi ze strony rządów. Zwiększenie stopnia internacjonalizacji i globalizacji energetyki, jak również wzrost współzależności energetycznej poszczególnych krajów, potwierdzają tezę o niemożności zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego kraju bez rozwiązania problemów międzynarodowego energetycznego bezpieczeństwa na szczeblu regionalnym i globalnym.

Na rozwój energetyki na świecie ma wpływ kilka procesów. Z jednej strony jest to rosnąca konkurencja między głównymi korporacjami energetycznymi wspieranymi przez rządy państw. Z drugiej strony mamy do czynienia z współdziałaniem państw dążących do regulacji światowej energetyki, co przyczynia się do rozwoju ośrodków globalnej i regionalnej polityki energetycznej. Jednym z powodów takich interakcji jest dążenie wiodących podmiotów energetycznych rynków międzynarodowych do unikania chaosu i nieuczciwej konkurencji, jak również do objęcia kontrolą nowych zagrożeń dla bezpieczeństwa energetycznego.

Ropa naftowa była w XX wieku najważniejszym surowcem strategicznym, a jej rynek silnie oddziaływał na światową gospodarkę i politykę. Jej udział w globalnym zużyciu energii wyniósł 27% (Żukrowska 2011, s. 402). Poziom cen i dostępność ropy ma nadal ogromny wpływ na sytuację gospodarczą wszystkich krajów świata, a wydarzenia na rynku ropy były przyczyną wielu wojen. Źródłem współczesnych wyzwań energetycznych są istotne różnice w rozmieszczeniu głównych obszarów występowania złóż surowców energetycznych i miejsc ich konsumpcji. Państwa wykorzystujące największe ilości surowca muszą w związku z tym korzystać z odległych jego źródeł. W czasie ostatniego półwiecza zdarzyło się 14 wielkich przerw w

⁶ *Security – Initial Scoping Note*, PIU Energy Review, August 2001, p.95.

dostawach ropy naftowej, które wynosiły powyżej pół miliona baryłek dziennie⁷. Większość tych zaburzeń była skutkiem wydarzeń politycznych, szczególnie na Bliskim Wschodzie, które powtórzyły się 6 razy. Pierwszy wielki kryzys miał miejsce w 1973 roku był następstwem decyzji państw OPEC⁸ (ich łączny udział w światowym eksporcie ropy sięgał 85%), które ograniczyły drastycznie wydobycie i nałożyły embargo na dostawy ropy do krajów współpracujących z Izraelem (przede wszystkim do USA, Danii i Holandii). Spadek podaży ropy na rynkach światowych i towarzysząca mu panika pociągnęły za sobą na przełomie lat 1973-1974 niemal 4-krotny wzrost jej cen, z 10 USD do ponad 35 USD za baryłkę (Michałowska 2003, s. 171). Wieloletnia recesja określana mianem kryzysu energetycznego była skutkiem braku zapasów i ogromnej zależności gospodarek państw zachodnich od ropy naftowej (Wilczyński 2015a).

Rewolucja islamska w Iranie spowodowała w tym kraju chaos gospodarczy oraz radykalny spadek wydobycia i eksportu ropy, motywowany również przyczynami ideologicznymi („nie będziemy sprzedawać naszych skarbów wrogom islamu”) (Górak-Sosnowska 2007, s. 128). Ogromny impuls cenowy i obawy przed brakiem dostępu do ropy spowodowała także agresja ZSRR w Afganistanie. Kraj ten nie był co prawda eksporterem ropy, ale jego położenie geograficzne powodowało, że świat zachodni obawiał się, że po opanowaniu Afganistanu Związek Radziecki podejmie próby zorganizowania zamachów stanu w niektórych krajach OPEC i zainstalowania tam podporządkowanych sobie rządów. Później kryzys pogłębiła wojna iracko-irańska, a światowe ceny ropy wzrosły o ponad 100%. Licząc w cenach stałych z roku 1995, ceny te osiągnęły na pewien okres poziom blisko 70 USD za baryłkę (Haliżak, Kuźniar 2000, s. 269). Sytuację tę pogłębiła wojna w Zatoce Perskiej w latach 1990-1991. Okres wojny w Zatoce nie zaburzył jednak funkcjonowania światowego rynku naftowego w stopniu porównywalnym z kryzysami lat 1973-1974 i 1979-1980, co wynikało z wejścia na ten rynek nowych dostawców w latach osiemdziesiątych. Ponadto, w wielu państwach zaczęto odczuwać pozytywne skutki programów oszczędzania energii, rozwoju energetyki jądrowej, opartej na węglu i alternatywnej. Działania krajów wysoko rozwiniętych mające na celu zwiększenie swego bezpieczeństwa energetycznego znalazły najważniejszy, instytucjonalny wyraz w utworzeniu w 1974 roku Międzynarodowej Agencji Energii (IEA). Agencja ta funkcjonuje jako autonomiczne ciało w ramach OECD (Organizacji Współpracy Gospodarczej i

⁷ A. Szcześniak, *Ceny ropy naftowej*, <http://historiagospodarcza.blogspot.com/2011/03/ceny-ropy-naftowej.html>; *Globalne wyzwania*, http://szczesniak.pl/files/Bezpieczenstwo_energetyczne_globalnie.pdf [dostęp 20.10.2015]

⁸ Członkami-założycielami OPEC było 5 państw: Arabia Saudyjska, Irak, Iran, Kuwejt i Wenezuela.

Rozwoju). Jej główny cel to realizacja wszechstronnego programu współpracy energetycznej między krajami członkowskimi (*International Energy Programme*)⁹.

Bezpieczeństwo energetyczne w Polsce

W Polsce również nie ma jednolitego podejścia do definicji bezpieczeństwa energetycznego. W dokumentach Ministerstwa Gospodarki i Pracy z 2004 roku „bezpieczeństwo energetyczne to zdolność do zaspokojenia w warunkach rynkowych popytu na energię pod względem ilościowym i jakościowym, po cenie wynikającej z równowagi popytu i podaży, przy zachowaniu warunków ochrony środowiska”¹⁰. W Ustawie z dnia 10 kwietnia 1997 r. Prawo energetyczne, art.3 punkt 16 definiuje bezpieczeństwo energetyczne jako „stan gospodarki umożliwiający pokrycie bieżącego i perspektywicznego zapotrzebowania odbiorców na paliwa i energię w sposób technicznie i ekonomicznie uzasadniony, przy zachowaniu wymagań ochrony środowiska”¹¹.

W przedstawionej w listopadzie 2014 r. Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP jako czynniki bezpieczeństwa energetycznego wymienia się m.in. dywersyfikację źródeł i kierunków dostaw surowców oraz budowę nowych mocy produkcyjnych przy zróżnicowaniu technologii wytwarzania oraz podkreśla się konieczność redukcji zależności od dostaw surowców energetycznych i konieczność zmiany struktury bilansu energetycznego kraju poprzez rozwój nowych technologii (atom, OZE)¹².

W projekcie Polityki energetycznej Polski do 2050 roku działania na rzecz bezpieczeństwa energetycznego kraju obejmować będą w szczególności dążenie do dywersyfikacji źródeł i kierunków dostaw nośników energii pierwotnej, zapewnienia odpowiedniego poziomu mocy wytwórczych oraz dywersyfikacji struktury wytwarzania energii finalnej, efektywnego zagospodarowania rodzimych zasobów paliw stałych, w tym zabezpieczenia i ochrony złóż strategicznych węgla kamiennego i brunatnego w planowaniu przestrzennym, tak aby zagwarantować możliwość ich wykorzystania w przyszłości, rozwój mechanizmów zwiększających efektywność wykorzystania energii poprzez zaktywizowanie odbiorców do zarządzania popytem w określonych sytuacjach po stronie popytowej rynku, a także do utrzymania i

⁹ Międzynarodowy rynek ropy naftowej – charakterystyka okresów kryzysowych, <http://www.cire.pl/publikacje/KRYZYSY-NAFTOWE.pdf> [dostęp 23.09.2015]

¹⁰ Doktryna zarządzania bezpieczeństwem energetycznym, Ministerstwo Gospodarki i Pracy: Warszawa, 2004, s.45.

¹¹ Ustawa z 10 kwietnia 1997 r. - Prawo energetyczne (Dz. U. Nr 54, poz. 348, z późn. zm.)

¹² K. Czerniewicz, Bezpieczeństwo energetyczne Polski. Szanse, zagrożenia, zadania, <http://oaspl.org/2015/09/18/bezpieczenstwo-energetyczne-polski-szanse-zagrozenia-zadania/> [dostęp 22.01.2016]

rozwoju zdolności przesyłowych i dystrybucyjnych, jak również ochronę infrastruktury krytycznej¹³.

W sprawozdaniu w sprawie europejskiej strategii bezpieczeństwa energetycznego z 2015 roku podkreśla się, że jedynym sposobem na osiągnięcie bezpieczeństwa energetycznego przy jednoczesnym utrzymaniu przystępnych cen energii oraz osiągnięciu naszych celów w zakresie klimatu jest utworzenie „zrównoważonego krajobrazu energetycznego”, którego podstawę stanowią wysoki poziom efektywności energetycznej, energia odnawialna i inteligentna infrastruktura¹⁴. Oprócz tego w dokumencie podkreśla się, że w kontekście rozważań nad bezpieczeństwem energetycznym musi zostać zagwarantowany wysoki poziom ochrony środowiska, a rozwój odnawialnych źródeł energii ma zasadnicze znaczenie dla strategii bezpieczeństwa energetycznego, biorąc pod uwagę koszty energii¹⁵.

Wszystkie wyżej wymienione definicje bezpieczeństwa energetycznego obejmują trzy główne aspekty przedmiotowe bezpieczeństwa: energetyczny, ekonomiczny (rynkowy) i ekologiczny.

Aspekt energetyczny obejmuje bilansowanie strony popytowej i podażowej oraz zagadnienia techniczne, związane z infrastrukturą techniczną i jej zarządzaniem. Zbilansowanie energetyczne kraju polega na zrównoważonym dostosowaniu podaży (także w perspektywie wieloletniej), do prognozowanego zapotrzebowania na energię i paliwa, z uwzględnieniem aspektów ekonomicznych i ekologicznych oraz możliwości zarządzania popytem na energię, bez ograniczania zaspokożenia potrzeb odbiorców na energię użyteczną¹⁶.

Aspekt ekonomiczny (rynkowy) bezpieczeństwa zmierza przede wszystkim ku zapewnieniu akceptowalnej przez odbiorców końcowych ceny użytecznych nośników energii, określonych w umowach cywilno-prawnych lub w taryfach. Obecnie cena ta uwzględnia również koszt bezpieczeństwa dostaw energii, skąd wynika potrzeba rynkowej internalizacji kosztów bezpieczeństwa energetycznego. Aspekt ten wiąże się również ze zdolnością sprostania konkurencyjności krajowego sektora paliwowo-energetycznego na rynku europejskim¹⁷.

Aspekt ekologiczny bezpieczeństwa wiąże się z troską o zachowanie w należytych stanie środowiska naturalnego dla przyszłych pokoleń i wymaga

13 Projekt *Polityki energetycznej Polski do 2050 roku*, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa, sierpień 2015 r., s.8.

14 Sprawozdanie w sprawie europejskiej strategii bezpieczeństwa energetycznego (2014/2153(INI))Komisja Przemysłu, Badań Naukowych i Energii, Parlament Europejski, 18.5.2015, s.14.

15 *Ibidem*, s.20.

16 *Doktryna zarządzania bezpieczeństwem energetycznym*, Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Warszawa, 2004 r., s.5.

17 *Ibidem*, s.6.

spełnienia odpowiednich standardów i zobowiązań ekologicznych oraz innych, takich jak rozwój odnawialnych i skojarzonych źródeł energii oraz nowych „czystych” technologii wytwarzania. Ze względu na wysokie koszty ochrony środowiska będą one podlegać internalizacji w pierwszej kolejności.

Od początku XXI wieku do chwili obecnej obserwuje się kolejną falę dyskusji dotyczącej bezpieczeństwa energetycznego. Warto zauważyć, że okresy tych wzmożonych dyskusji pokrywają się często z okresami gwałtownych zmian cen nośników energii. Ponadto z czasem podejmowane dyskusje mają coraz szerszy zasięg, często na szczeblu międzynarodowym. Podejmowane na tych zasadach coraz to nowsze decyzje mają na celu podwyższenie bezpieczeństwa energetycznego rozwiniętych gospodarek światowych. Sytuacja ta jest często wynikiem nakładania się następujących kilku czynników:

- wzrostu świadomości co do ograniczenia światowych zasobów surowców energetycznych;
- kluczowego wpływu surowców energetycznych na rozwój gospodarczy;
- wpływu cen nośników energii na gospodarki państw;
- świadomości co do siły przetargowej, jaką posiadają kraje zasobne w surowce energetyczne;
- eskalacją coraz nowszych zagrożeń mających wpływ na bezpieczeństwo energetyczne (Dębski, Górka-Winter 2003, s. 78).

Bez względu jednak na różnice w podejściu do kwestii bezpieczeństwa energetycznego jego podstawową wspólną częścią jest troska o zabezpieczenie dostaw energii pod różną postacią w ilości zaspokajającej popyt w danym regionie. Coraz częściej w definicjach wskazuje się na konieczność zapewnienia dostaw w wysokości gwarantującej trwały rozwój gospodarczy regionu, a biorąc pod uwagę historyczne, gwałtowne wzrosty cen nośników energii, w tym głównie ropy naftowej, definicja uzupełniana jest o czynnik cenowy¹⁸. Dodatkowo definicja jest często uzupełniana o konieczność utrzymania infrastruktury kluczowej dla zaopatrzenia odbiorców w energię, jak również zagwarantowania bezpieczeństwa kluczowych elementów infrastruktury (Brown, Rewey, Gagliano 2003, s. 58).

Dla zachowania odpowiedniego bezpieczeństwa energetycznego Polska musi radykalnie zmodernizować stare bloki energetyczne, korzystające z technologii węglowych, jednocześnie wprowadzając szerzej do użytku alternatywne i odnawialne źródła energii. Potrzeby finansowe na przebudowę polskiej elektroenergetyki, na rozbudowę i modernizację sieci przesyłowych dla zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego do 2050 roku są olbrzymie. W pierwszej kolejności Polska powinna opierać rozwój energetyki na rodzimych

¹⁸ *Network of East Asian Think Tank Working Group on Energy Security*, may 6, 2005, Singapore; Pre-G8 Conference, Moscow, June 30, 2006, p.115.

surowcach energetycznych oraz znanych i tanich technologiach wytwarzających energię elektryczną. Ta strategia umożliwi przebudowę krajowej energetyki i zapewni bezpieczeństwo energetyczne oraz rozwój polskich firm w okresie przejściowym.

W debatach prowadzonych w ostatnich latach najczęściej zwraca się uwagę na zapewnienie gwarantowanych i jednocześnie zdywersyfikowanych dostaw surowców energetycznych, zminimalizowanie ryzyka wynikającego z zagrożeń technogennych i wypadków, jak i wprowadzenie czystych źródeł pozyskiwania energii elektrycznej (Pronińska 2006, s. 395-418). W związku z niebezpieczeństwem ataków terrorystycznych na infrastrukturę energetyczną, regularnie zwiększa się wymagania dotyczące ochrony na wypadek takiego rodzaju zagrożeń. Ze względu na niestabilność polityczną w niektórych regionach świata, w których ropa naftowa jest wydobywana, zwiększa się zainteresowanie dywersyfikacją źródeł dostaw surowców energetycznych i ich szlaków transportu. Duży nacisk kładzie się na kwestię wykorzystywania energii jako instrumentu politycznego szantażu. Bezpieczeństwo energetyczne jest w dużym stopniu zależne od sytuacji na światowych rynkach energetycznych, dlatego szczególną wagę przywiązuje się do stabilności i przewidywalności tych rynków, w tym dynamiki cen surowców energetycznych.

Aktywność NATO w sferze kreowania bezpieczeństwa energetycznego

We współczesnych warunkach bezpieczeństwo infrastruktury energetycznej nie może być zrealizowane bez koordynacji międzynarodowej, ponieważ sektor energetyczny jak i jego infrastruktura stają się coraz bardziej systemami globalnymi. Incydentalne wydarzenie w jednym kraju może pociągnąć za sobą sekwencje katastrofalnych skutków w innych. Dlatego ochrona infrastruktury energetycznej wymaga międzynarodowej koordynacji zwłaszcza na odcinkach transgranicznych. W tym kierunku idą wysiłki Sojuszu Północnoatlantyckiego (NATO) mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego i ochrony infrastruktury energetycznej. NATO wprowadziła zagrożenia bezpieczeństwa energetycznego na listę największych zagrożeń dla ogólnego bezpieczeństwa¹⁹. W ten sposób bezpieczeństwo energetyczne zostało umieszczone w centrum współczesnej debaty strategicznej. Doszło do tego w obliczu trwałej niestabilności na Bliskim Wschodzie, przejawów wykorzystywania energii do swoich celów geopolitycznych przez Rosję, rozdrobnienia wewnętrznego rynku energii UE przy narastającym egoizmie gospodarczym państw europejskich. W wypowiedziach swoich przedstawicieli Sojusz nie ogranicza się wyłącznie do ochrony infrastruktury, zwracając uwagę na szeroki zakres zagadnień związanych z bezpieczeństwem energetycznym oraz

¹⁹ NATO's role in energy security: Energy security: a major factor in international security. http://www.nato.int/cps/en/SID-AB56F36F-DC8AA0FD/natolive/news_102919.htm?selectedLocale=en [dostęp 12.02.2016]

na rolę współpracy członków NATO²⁰. W Deklaracji Szczytu NATO w Walii z dnia 5 września 2014 r., w którym uczestniczyły głowy państw i szefowie rządów krajów członków Rady Północnoatlantyckiej, podkreślono znaczenie dialogu i rolę współpracy między NATO a UE, w szczególności w kwestii obrony przez cyberatakami, proliferacji broni masowego rażenia, zwalczania terroryzmu oraz bezpieczeństwa energetycznego. Stabilne i gwarantowane dostawy energii, dywersyfikacja dostawców źródeł i surowców energetycznych oraz rozbudowany system połączeń sieci energetycznych w obecnych czasach są czynnikami o krytycznym znaczeniu.

Podczas gdy kwestie te pozostają przede wszystkim w gestii rządów narodowych i innych organizacji międzynarodowych, struktury NATO uważnie śledzą wydarzenia w dziedzinie bezpieczeństwa energetycznego, w tym skutki kryzysu rosyjsko-ukraińskiego oraz zwiększającej się niestabilności na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej. W Deklaracji Szczytu NATO z Walii zaznaczono, iż „w dalszym ciągu zamierzamy konsultować te kwestie i rozwijać nasze zdolności, aby przyczynić się do zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego, skupiając się na obszarach, w których NATO może wnieść wartość dodaną. W szczególności będziemy podnosić naszą świadomość sytuacyjną odnośnie wydarzeń w obszarze energetyki, które powodują implikacje dla bezpieczeństwa sojuszników i Sojuszu, rozwijać zdolności NATO w zakresie ochrony energetycznej infrastruktury krytycznej oraz działać w kierunku zwiększania energooszczędności naszych sił zbrojnych, odnotowując w tym kontekście Koncepcję Obrony Przyjaznej dla Środowiska (*Green Defence Framework*). Będziemy ponadto intensyfikować wysiłki szkoleniowe i edukacyjne, kontynuować współpracę z państwami partnerskimi w poszczególnych obszarach i prowadzić konsultacje z odpowiednimi organizacjami międzynarodowymi, w tym UE, według potrzeb”²¹.

Coraz więcej miejsca w debacie na temat bezpieczeństwa energetycznego zajmują kwestie ekologiczne. NATO ma na celu zwiększenie efektywności swoich sił zbrojnych oraz zwiększenie zużycia energii ze źródeł odnawialnych w sektorze wojskowym. Redukcja zużycia paliw kopalnych staje się jednym z imperatywów współczesnych operacji wojskowych. Decyzje i rekomendacje w zakresie inteligentnej energii pozwolą nie tylko zaoszczędzić pieniądze poprzez zmniejszenie zużycia paliw kopalnych, ale także pomogą chronić życie żołnierzy, poprawią mobilność, stabilność i wytrzymałość jednostek wojskowych²².

²⁰ 170 ESC 06 E – Energy Security. <http://www.nato-pa.int/default.asp> [dostęp 12.02.2016]

²¹ Deklaracja szczytu walijskiego, złożonego przez Szefów Państw i Rządów uczestniczących w posiedzeniu Rady Północnoatlantyckiej w Walii 5 września 2014 r., <https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/Deklaracja%20szczytu%20walijskiego.pdf> [dostęp 12.02.2016].

²² The Secretary General's Annual Report 2015, http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_01/20160128_SG_AnnualReport_2015_en.pdf [dostęp 22.01.2016]

Globalna konsumpcja zmieniała się znacząco w ciągu ostatnich dwudziestu lat. Podczas gdy zużycie energii na jednostkę PKB w krajach rozwiniętych znacząco spadła, globalne zapotrzebowanie na energię stale rośnie. W ciągu ostatnich trzydziestu lat, PKB Ameryki Północnej wzrósł o 150%, a zużycie energii zwiększyło się jedynie o 25%. Jest to oznaką rosnącej efektywności energetycznej. Japoński przemysł jest siedem razy bardziej efektywny w wykorzystaniu energii niż przemysł chiński. Efektywność energetyczna jest bezpośrednio związana z poziomem rozwoju gospodarczego, ze strukturą gospodarczą, zaawansowaniem technologicznym, zależy też od zdolności do efektywnego reagowania na sygnały rynkowe i decyzje polityczne. Niski poziom inwestycji w krajach eksportujących surowce energetyczne, oraz niestabilność w regionach, które dostarczają większość światowej ropy i gazu stanowi kolejny poważny problem. Wojna, terroryzm, embarga, zagrożenie ze strony totalitarnych reżimów i szantaż polityczny mogą przyczynić się do gwałtownych obniżek światowych dostaw. Bliski Wschód produkuje 70% ropy naftowej i gazu ziemnego dostępnego na rynku światowym, a ataki na wrażliwe i słabo bronione infrastruktury energetyczne są prawdopodobnie najbardziej skutecznym sposobem na zakłócenie dostaw. Klimat polityczny na Bliskim Wschodzie jest napięty, co stanowi zagrożenie dla dostaw energii na rynki międzynarodowe i zniechęca potencjalnych inwestorów²³.

Coraz częstsze konflikty zbrojne w obszarach wydobywania surowców energetycznych stały się przyczyną poważnych obaw, w szczególności w państwach NATO. Ma na to wpływ kilka czynników:

- zależność państw NATO od importu nośników energii z odległych i niestabilnych regionów, co grozi możliwością przerwania dostaw i skokowymi wzrostami cen;
- możliwość wykorzystania zasobów energetycznych jako narzędzia politycznego wpływu ze strony państw-dostawców;
- ataki terrorystyczne i piractwo, które z uwagi na asymetryczne metody walki utrudniają możliwości skutecznego reagowania (Moran, Russell 2008).

Biorąc pod uwagę specyfikę poszczególnych sektorów energetyki, najbardziej narażone na atak są linie przesyłowe sektory ropy i gazu. Osobliwością infrastruktury naftowej i gazu ziemnego jest to, że może ona znajdować się nie tylko w danym kraju, ale daleko poza jej granicami. Dlatego bezpieczeństwo energetyczne konkretnego państwa wymaga zabezpieczenia bezpieczeństwa infrastruktury energetycznej w całym łańcuchu dostaw energii od miejsca wydobywania lub produkcji. W związku z tym Sojusz skupia się na ochronie infrastruktury energetycznej poprzez zmniejszenie jej wrażliwości i prawdopodobieństwa potencjalnych ataków (Wysoczański 2015)..

²³ 170 ESC 06 E – Energy Security. <http://www.nato-pa.int/default.asp> [dostęp 11.01.2016]

Rola NATO w dziedzinie bezpieczeństwa energetycznego z wojskowego punktu widzenia polega na zapewnieniu zdolności operacyjnej Sojuszu w sferze dostaw energii w czasie wojny lub w trakcie operacji i misji. W szczególności chodzi o zapobieganie zagrożeniom wojskowym wobec instalacji energetycznych, obiektów i tras dostawy. Kluczowym narzędziem służącym realizacji tych celów jest system rurociągów NATO (Czulda, Łoś, Reginia-Zacharski 2013, s. 295), który składa się z dziesięciu oddzielnych systemów przechowywania i dystrybucji paliw i smarów i ma na celu zaopatrzenie NATO w produkty naftowe. System biegnie przez 13 krajów NATO i obejmuje około 11 500 km rurociągów łączących zbiorniki, bazy lotnicze, lotniska cywilne i rafinerie.

Na początku XXI wieku Radzie NATO zlecono przeprowadzenie konsultacji na temat bezpośrednich zagrożeń w dziedzinie bezpieczeństwa energetycznego, żeby określić obszary możliwych działań, mających na celu ochronę interesów energetycznych sojuszników. Deklaracja szczytu w Rydze w 2006 roku zawiera zobowiązania sojuszników do wspierania wspólnych międzynarodowych wysiłków w celu dokonania oceny ryzyka i poprawy bezpieczeństwa infrastruktury energetycznej (Williams 2008, s. VIII). Zgodnie z decyzją podjętą na szczycie w Rydze został przygotowany raport „Rola NATO w zakresie bezpieczeństwa energetycznego”, a w stosownej Deklaracji szczytu w Bukareszcie z 2008 roku (Belkin 2008, s. 2-3) zawarte były zalecenia dla Sojuszu w dziedzinie bezpieczeństwa energetycznego. Zgodnie z nimi NATO powinno angażować się w następujące dziedziny: wymiana informacyjna i wywiadowcza, działania na rzecz stabilności, wzmocnienie współpracy międzynarodowej i regionalnej, wsparcie i regulacja ochrony infrastruktury energetycznej. Sojusz Północnoatlantycki zamierza nadal koordynować swoje działania z organizacjami międzynarodowymi, działającymi w zakresie bezpieczeństwa energetycznego.

Na szczycie w Lizbonie w 2010 roku przyjęto nową Koncepcję Strategiczną, gdzie oprócz zagrożeń militarnych, za priorytetowe wyzwania dla Sojuszu uznano m.in. rozprzestrzenianie technologii raketowych i broni masowego rażenia, terroryzm, przeciwdziałanie cyberterroryzmowi w sieciach teleinformatycznych, bezpieczeństwo szlaków komunikacyjnych i dostaw surowców energetycznych, epidemie chorób, zmiany klimatyczne, brak pitnej wody²⁴. Szczególną uwagę zwrócono na fakt, że stabilne i gwarantowane dostawy energii, dywersyfikacja jej źródeł, dostawców oraz kierunków rozbudowy infrastruktury energetycznej na poziomie międzynarodowym jest coraz to ważniejszym warunkiem rozwoju. Sojusz wezwał do dalszej współpracy w zakresie konsultacji i wymiany informacji na temat bezpieczeństwa energetycznego, rozwoju zdolności Sojuszu w obszarach wskazanych na

²⁴ *Lisbon Summit Declaration*. 20 November 2010.
http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm

poprzednim szczycie. Podjęto decyzję o wdrażaniu polityki bezpieczeństwa energetycznego do systemu planowania i działań NATO, oraz o intensyfikacji współpracy z organizacjami międzynarodowymi działającymi w zakresie bezpieczeństwa energetycznego²⁵.

Na szczycie NATO w Chicago w 2012 roku²⁶ ponownie potwierdzono zaangażowanie Sojuszu we współpracę w zakresie bezpieczeństwa energetycznego. Utworzony specjalny ośrodek informacji państw członkowskich NATO w kwestiach energetycznych. Pięć z 65 punktów przyjętej Deklaracji dotyczyło zapisów związanych z nowymi wyzwaniami dla bezpieczeństwa – zagrożeniami cyberterrorystycznymi, proliferacją broni masowego rażenia, terroryzmem, zagrożeniami w obszarze bezpieczeństwa energetycznego, ochroną infrastruktury krytycznej oraz bezpieczeństwa ekologicznego. Wszystko to wskazuje na zainteresowanie NATO tymi obszarami, które prawdopodobnie w przyszłości zyskają na znaczeniu w polityce i działaniach Sojuszu (Pietrzak 2012, s. 57). We wrześniu 2013 roku rozpoczął działalność wyżej wspomniany Ośrodek Bezpieczeństwa Energetycznego NATO w Wilnie. Główne inicjatywy podjęte w ramach realizacji jego zadań dotyczą następujących zagadnień:

- wsparcie informacyjne w zakresie określenia głównych rodzajów zagrożeń dla sektora energetycznego;
- kontrola nad dostawami surowców energetycznych;
- wymiana doświadczeń i idei w ramach Sojuszu;
- techniczną pomoc i szkolenie pracowników z krajów trzecich;
- bezpośrednie zabezpieczenie infrastruktury energetycznej w przypadku potencjalnego zagrożenia, w szczególności do ochrony tankowców.

Ochrona infrastruktury i metody reagowania na kryzys z wykorzystaniem siły militarnej to część ogólnego pakietu inicjatyw służących zapewnieniu bezpieczeństwa energetycznego. Przykładem takiego podejścia może być zaangażowanie komponentu morskiego sił NATO²⁷. W szczególności, NATO we współpracy z Unią Europejską przeprowadziło wielonarodową operację morską „*Active Endeavour*” na Morzu Śródziemnym oraz operację „*Ocean Shield*” u wybrzeży Somalii. Aby zapewnić bezpieczeństwo głównych szlaków przewozu ropy naftowej, okręty NATO patrolują je zapewniając wsparcie dla żeglugi

²⁵ *Koncepcja strategiczna obrony i bezpieczeństwa członków Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego, przyjęta przez szefów państw i rządów w Lizbonie*, <https://www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/2694,KoncepcjaStrategicznaNATOtlumaczenie.html> [dostęp 14.02.2016]

²⁶ *Chicago Summit Declaration. 20 May 2012*, http://www.nato.int/cps/en/SID-517CE824-3F8BD62F/natolive/official_texts_87593.htm?selectedLocale=en [dostęp 14.02.2016]

²⁷ 40 tys. żołnierzy Sił Odpowiedzi NATO. Szersza "szpica", szybsze decyzje, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/40-tys-zolnierzy-rozszerzona-formula-szpicy-szybsze-decyzje-nato,554521.html>

cywilnej²⁸. Głównym ich zadaniem jest zapobieganie wykorzystania Morza Śródziemnego dla celów terrorystycznych. Mówiąc o energetyce, trzeba podkreślić, że około 65 procent ropy naftowej i gazu ziemnego zużywanego w Europie Zachodniej, corocznie przewożone jest przez Morze Śródziemne. Ochrona szlaków transportowych i zapobieganie blokadom kluczowych obszarów tranzytowych to przykłady praktycznych działań NATO w dziedzinie bezpieczeństwa energetycznego, które jest również ważnym elementem prac na forum UE²⁹.

Na szczycie NATO w 2014 roku w Walii³⁰ zostały potwierdzone priorytety strategiczne Sojuszu w tej dziedzinie, uzgodniono kontynuowanie operacji „*Active Endeavour*” i „*Ocean Shield*”, a także potępiono interwencję zbrojną Rosji na Ukrainie, domagając się, aby Rosja wycofała swoje siły z terytorium Ukrainy oraz ze swoich pozycji wzdłuż ukraińskich granic³¹. W dziedzinie bezpieczeństwa energetycznego Sojusz potwierdził znaczenie stabilności i bezpieczeństwa dostaw energii, potrzebę zapewnienia dywersyfikacji szlaków, dostawców i źródeł energii. NATO zwrócić ma jeszcze większą uwagę na rozwój wydarzeń w sferze bezpieczeństwa energetycznego, w szczególności powiązanych z kryzysem ukraińsko-rosyjskim i rosnącą niestabilnością na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej³². Sojusz Północnoatlantycki będzie nadal poszukiwać możliwych sposobów i środków mających na celu wzmocnienie swoich zdolności w dziedzinie zapewniania bezpieczeństwa energetycznego, koncentrując się na następujących obszarach:

- zwiększenie zdolności NATO na rzecz ochrony krytycznej infrastruktury energetycznej;
- poprawa efektywności wykorzystania paliw i energii przez wojsko;
- poprawa programów edukacyjnych i szkoleniowych w tej dziedzinie i zaangażowanie krajów partnerskich do realizacji tych programów.

²⁸ *Operation Active Endeavour – operacja NATO na Morzu Śródziemnym*, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_7932.htm [dostęp 14.02.2016]

²⁹ T. Siemoniak. *Nowe wyzwania polityki bezpieczeństwa NATO i UE* http://www.iss.krakow.pl/dokumenty/aktualnosci/2014-04-05/Tomasz_Siemoniak.pdf [dostęp 14.02.2016]

³⁰ *NATO Wales Summit 2014 Wales, United Kingdom*.

http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm?mode=pressrelease

³¹ *Deklaracja szczytu walijskiego złożona przez Szefów Państw i Rządów uczestniczących w posiedzeniu Rady Północnoatlantyckiej w Walii 5 września 2014 r.*,

<https://www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/6170,Deklaracja-koncowa-szczytu-NATO-w-Walii-z-2014-r-polskie-tlumaczenie.html>

³² T. Siemoniak. *Nowe wyzwania polityki bezpieczeństwa NATO i UE*, http://www.iss.krakow.pl/dokumenty/aktualnosci/2014-04-05/Tomasz_Siemoniak.pdf [dostęp 14.02.2016]

Z drugiej strony, chociaż NATO odgrywa ważną rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa energetycznego, dla Sojuszu jest niezaprzeczalnym faktem, że bezpieczeństwo energetyczne jest kwestią narodową. Większość państw UE i NATO ma różne podejścia do sytuacji energetycznej, ze względu na położenie geograficzne, bazę surowcową i rozwój infrastruktury, a więc różnią się swoimi strategiami energetycznymi. Wysiłki, które NATO realizuje, mają na celu zapewnienie uniknięcia konfrontacji między krajami, stworzenie konsensusu w sprawie wspólnego stanowiska w niektórych obszarach, tworzenie systemu wymiany informacji i doświadczeń, budowanie zdolności państw członkowskich do zapewnienia ochrony infrastruktury i tworzenia systemu reagowania na kryzys. Dotychczasowe działania doprowadziły do konkretnych ustaleń w dziedzinie bezpieczeństwa energetycznego, które sprowadzić można do trzech obszarów:

Pierwszy - dialog oraz wymiana informacji i danych wywiadowczych między sojusznikami, partnerami i sektorem prywatnym. Główną uwagę zwrócono na bezpieczeństwo infrastruktury energetycznej, szczególnie w krajach wytwarzających energię i krajach tranzytowych, bezpieczeństwo szlaków komunikacyjnych i ocenę zagrożenia terrorystycznego³³. Jeszcze jednym aspektem jest analiza dostaw paliwa dla sił NATO biorących udział w operacjach i misjach.

Drugi - działania na rzecz zapewniania stabilności. Polega to na prowadzeniu dialogu politycznego i współpracy wojskowej z krajami partnerskimi w Europie, na Kaukazie, w Azji Środkowej, Bliskim Wschodzie i Zatoce Perskiej. Grupa ta obejmuje producentów energii, kraje tranzytowe i konsumentów. W związku z tym bezpieczeństwo energetyczne znajduje się w wielu bilateralnych i multilateralnych programach współpracy.

Trzeci - ochrona infrastruktury energetycznej. Zasadniczo, jest to w gestii władz krajowych, jednak na wniosek państw, NATO może brać udział w monitorowaniu linii żeglugowych i wód terytorialnych z pomocą ekspertów cywilnych lub środków militarnych. Ponadto, środki i siły NATO mogą być zaangażowane w przypadku katastrof technogennych³⁴.

Efektywność działań podjętych przez NATO na rzecz bezpieczeństwa energetycznego zależy w dużym stopniu od stopnia zaangażowania poszczególnych sojuszników. Powinni być oni przekonani, że NATO istotnie oferuje środki poprawiające bezpieczeństwo poszczególnych państw. Takiemu zbliżeniu służą regularne dyskusje podczas wewnętrznych konsultacji w NATO, np. podczas analizy takich nowych wyzwań, jak ataki hakerskie na obiekty energetyczne krajów. Przykładem takiego wydarzenia był wirus komputerowy

³³ D.Milstein, *Energy security and NATO: a view from Washington*, <http://www.nato.int/docu/review/2012/Food-Water-Energy/Energy-Security-NATO/EN/index.htm>

³⁴ *HATO i энергетична безпека*, http://www.nato.int/docu/review/2011/Climate-Action/Energy_Security/UK/

Stuxnet, który zainfekował sieci komputerowe i sparaliżował program nuklearny Iranu nie mniej skutecznie, jak atak raketowy lub bombardowanie. Ten sam komputerowy robak w 2010 wdarł się do oprogramowania budowanej *Busbehrirańskiej* elektrowni atomowej i sparaliżował jej pracę na dwa tygodnie³⁵. Od tego czasu Iran kilkakrotnie informował, że ataki wirusów *Stuxnet* oraz *Flame* stwierdzono też w sektorze naftowym, który generuje ok. 80 proc. dochodów zagranicznych tego państwa³⁶. Potężny cyberatak hakerzy przeprowadzili na system energetyczny Ukrainy w 2015 roku, co z kolei miało wpływ na dostawy energii w całym kraju. Liczne ataki przeciwko rafineriom w krajach afrykańskich i arabskich uwiadcniają współczesne cele terroryzmu i ujawniają realny poziom bezpieczeństwa energetycznego.

Podsumowanie

O ścisłych zależnościach między bezpieczeństwem a energetyką uświadcniają coraz częściej podejmowane tematy w debatach na tematy polityczne, zwłaszcza geopolityczne, relacjonowane szeroko w środkach masowego przekazu. Dotyczą one takich zagadnień jak długie uzależnienie Europy od rosyjskiej ropy naftowej i gazu, zwiększenie zapotrzebowania na energię potężnych gospodarek wschodzących, np. Indii, obniżenie zapotrzebowania na ropę największych światowych potęg ekonomicznych – USA i Chin kosztem zwiększenia udziału odnawialnych źródeł energii oraz gazu łupkowego, stopniowe wyczerpywanie się niektórych złóż paliw kopalnych w drugiej połowie XX w., intensywne debaty dotyczące światowej polityki klimatycznej, pokojowe wykorzystanie energii atomowej itp. Wśród tych debat nie brakuje głosów wskazujących na zagrożenia dostaw nośników energii (militarne, terrorystyczne), niestabilność polityczna w wielu krajach dostarczających energię, w tym próby Rosji wykorzystywania energii jako broni politycznej wobec sąsiednich postradzieckich krajów itp.

NATO dysponuje olbrzymim potencjałem co uzasadnia jej rolę w dziedzinie zapewnienia strategicznych aspektów bezpieczeństwa międzynarodowego. W nowej Koncepcji Strategicznej Sojuszu Północnoatlantyckiego formułuje zadanie rozwinięcia zdolności do szybkiego reagowania w dziedzinie bezpieczeństwa energetycznego, w tym ochrony infrastruktury i obszaru tranzytowego we współpracy z partnerami w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowej³⁷. Realizacja tego ambitnego wspólnego zadania

³⁵ *Kup pan wirusa, czyli Stuxnet na sprzedaż,*

<http://www.komputerswiat.pl/nawosci/bezpieczenstwo/2010/47/kup-pan-wirusa-czyli-stuxnet-na-sprzedaz.aspx>

³⁶ *Nowy cyberatak na Iran?* http://swiat.newsweek.pl/nawy-cyberatak-na-iran-_99895,1,1.html

³⁷ *Koncepcja strategiczna obrony i bezpieczeństwa członków Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego, przyjęta przez szefów państw i rządów w Lizbonie,*

napotyka na trudności wynikające z różnic narodowych interesów państw. Jest to problem nie tylko dla NATO, ale również dla całej Unii Europejskiej. Pomimo wysiłków Komisji Europejskiej na rzecz rozwoju wspólnej polityki energetycznej, państwa członkowskie nadal zawierają indywidualne umowy z dostawcami energii. Oznacza to, że jeśli chodzi o bezpieczeństwo energetyczne, państwa chcą i będą zmuszone radzić sobie z tym same.

Faktem decydującym o bezpieczeństwie energetycznym w Europie jest uzależnienie krajów Unii Europejskiej od dostaw surowców z Federacji Rosyjskiej, która w czasach rozkwitu innowacyjnych technologii na świecie ma niekonkurencyjną gospodarkę, zorientowaną na sprzedaż surowców, potężne złoża węgla, gazu, uranu, zajmuje jedno z czołowych miejsc na świecie jako producent ropy naftowej i gazu ziemnego. Jako ważny uczestnik rynku surowców energetycznych Rosja przyczynia się do zachwiania stabilności Europy przez rozerwanie jej wspólnoty za pomocą sprzecznych interesów. Cele te osiąga ona łamiąc układy i normy prawa międzynarodowego, nie mówiąc już o podstawowych zasadach współistnienia. Ponieważ stanowiska sojuszników wobec polityki Rosji nie są spójne, częściowo z powodu uzależnień energetycznych od tego kraju, obserwujemy często przykry brak solidarności w kwestiach wspólnego bezpieczeństwa energetycznego³⁸.

Sojusz Północnoatlantycki musi bezwzględnie spełniać swoją rolę w zapewnianiu bezpieczeństwa energetycznego, chociaż jest to zadanie którym zajmuje się wiele podmiotów począwszy od Unii Europejskiej, Międzynarodowej Agencji Energii, OECD, aż do sektora prywatnego. Najważniejsze kompetencje NATO leżą w jego zadaniach militarnych. Z tego tytułu Sojusz powinien wypełniać swoją misję przede wszystkim środkami wojskowymi, jak to uczynił zwalczając niebezpieczne dla tankowców piractwo na wodach somalijskich³⁹.

Anektowanie Krymu i agresja Rosji na wschodzie Ukrainy może zwiastować nowy rozdział w rozwoju transatlantyckich strategii bezpieczeństwa energetycznego. Może się okazać, że będziemy świadkami wydarzeń przeciwstawnych do tych, jakie miały miejsce w latach siedemdziesiątych, kiedy to w warunkach zimnej wojny oraz restrykcyjnej polityki USA dotyczącej handlu surowcami energetycznymi, arabskie embargo z 1973 roku na dostawy ropy w dużym stopniu przyczyniło się do zwrotu państw zachodnich w kierunku Rosji jako głównego dostawcy surowców energetycznych. Ostatnie wydarzenia związane z działaniami Rosji pokazują, że w Unii Europejskiej, USA i innych

<https://www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/2694,KoncepcjaStrategicznaNATOtlumaczenie.html>
[dostęp 14.02.2016]

³⁸ *NATO i energetyczna безпека*, http://www.nato.int/docu/review/2011/Climate-Action/Energy_Security/UK/

³⁹ D.Milstein, *Energy security and NATO: a view from Washington*, <http://www.nato.int/docu/review/2012/Food-Water-Energy/Energy-Security-NATO/EN/index.htm>

krajach ma miejsce wielki zwrot w ocenie rozwoju powiązań energetycznych z Rosją. Równolegle ma miejsce głęboka rewizja strategii energetycznych po obu stronach Atlantyku oraz uświadamianie roli nowych rodzajów surowców energetycznych⁴⁰. Państwa-członkowie NATO mają wszystkie możliwości żeby sukcesywnie zapanować nad tym kryzysem, wzmacniając więź transatlantycką mimo wojowniczej postawy Rosji. Rezultaty tego będą dotyczyły nie tylko krajów UE, Sojuszu Północnoatlantyckiego i Rosji, ale głównie przyczynią się do promowania otwartego i transparentnego globalnego systemu zarządzania i handlu energią.

Literatura

1. Belkin P., 2010, *NATO's 60th Anniversary Summit*, DIANE Publishing.
2. Brown M.H., Rewey C., Gagliano T., 2003, *Energy Security*, National Conference of State Legislatures, Denver – Washington.
3. Czerpak P., 2006, *Bezpieczeństwo energetyczne*. W: *Bezpieczeństwo międzynarodowe: teoria i praktyka*, pod red. K. Żukrowska, M. Grącik, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa, s.122-128;
4. Cziomer E., Łason M., 2008, *Podstawowe pojęcia i zakres międzynarodowego bezpieczeństwa energetycznego*. W: *Międzynarodowe bezpieczeństwo energetyczne w XXI wieku*, pod red. E. Cziomer, Oficyna Wydawnicza AFM Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne Sp. Z o.o., Kraków, s.18-28.
5. Czulda R., Łoś R., Regina-Zacharski J. (red.), 2013, *NATO wobec wyzwań współczesnego świata 2013*, Instytut Badań nad Stosunkami Międzynarodowymi, Warszawa.
6. Dębski S., Górka-Winter B. (red.), 2003, *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa.
7. Górak-Sosnowska S., 2007, *Perspektywy świata arabskiego w kontekście Milenijnych Celów Rozwoju*, Wydawnictwo Petit, Warszawa.
8. Haliżak E., Kuźniar R. (red.), 2000, *Stosunki międzynarodowe: geneza, struktura, dynamika*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
9. Jurgilewicz M., Protasowicki I., 2015, Współczesne determinanty bezpieczeństwa energetycznego Unii Europejskiej, [w:] T.Z. Leszczyński (red.), *Bezpieczeństwo Europy. Kontekst gospodarczy*, Polskie Towarzystwo Geopolityczne, Kraków, s. 165-176.

⁴⁰ *Transatlantyckie bezpieczeństwo energetyczne i kryzys ukraiński: paradoksalne błogosławieństwo?* <http://www.nato.int/docu/review/2014/NATO-Energy-security-running-on-empty/Transatlantic-energy-security-Ukraine-crisis/PL/index.htm>

10. Kaczmarek M., 2010, *Bezpieczeństwo energetyczne Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne Spółka z o.o., Warszawa.
11. Michałowska G. (red.), 2003, *Integracja europejska: instytucje, polityka, prawo: księga pamiątkowa dla uczczenia 65-lecia profesora Stanisława Parzymiesa*, Scholar, Warszawa.
12. Moran D., Russell J.A., 2008, *The Militarisation of Energy Security: Strategic Insights*. The Center for Contemporary Conflict at the Naval Postgraduate School in Monterey, California, No 1. Vol.7.
13. Müller-Kraenner S., 2009, *Bezpieczeństwo energetyczne. Nowy pomiar świata*, Wydawnictwo „Z naszej strony”, Szczecin.
14. Piątek J., Podgórska R. (red.), 2007, *Bezpiecznie czy niebezpiecznie?: wybrane aspekty globalnej i polskiej polityki bezpieczeństwa na przełomie XX i XXI wieku*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
15. P. Pietrzak, 2012, *Szczyt NATO w Chicago – determinanty, oczekiwania i rezultaty*. „Bezpieczeństwo Narodowe”, nr 22.
16. Pronińska K., 2006, *Bezpieczeństwo energetyczne w stosunkach międzynarodowych*. W: *Stosunki międzynarodowe w XXI wieku. Księga jubileuszowa z okazji 30-lecia Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego*. Praca zbiorowa, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa, s.395-418.
17. Soliński B., 2013, *Proces zarządzania bezpieczeństwem energetycznym w ujęciu systemowym*. W: „Acta Pomerania: Problemy bezpieczeństwa”, 2013, Nr 3, Powszechna Wyższa Szkoła Humanistyczna "POMERANIA", s.110-113.
18. Stochlak J., Podolak M., 2006, *Ochrona środowiska w Polsce: studium prawnopolitologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
19. Wilczyński P. L., 2014, *Surowce mineralne Rosji* [w:] Sykulski L. (red.), *Studia nad rosyjską geopolityką*, Polskie Towarzystwo Geopolityczne, Częstochowa 2014, s. 47-68.
20. Wilczyński P. L., 2015a, Aktualne wydobycie surowców mineralnych na świecie cz. 1. – surowce energetyczne [w:] *Geografia w szkole*, 5, s. 4-11.
21. Wilczyński P. L., 2015b, Wydobycie bogactw mineralnych w krajach NATO i w obszarze postsowieckim [w:] *Przegląd Geopolityczny*, 12, s. 109-132.
22. Williams T., 2008, *The Road to Riga & the Path Ahead: NATO's Transformation Agenda Before and After the Riga Summit*, RUSI European Security Programme.
23. Wysoczański W., 2015, Bezpieczeństwo rurociągów przesyłowych z kierunku wschodniego do Europy Zachodniej, [w:] T.Z. Leszczyński (red.), *Bezpieczeństwo Europy. Kontekst gospodarczy*, Polskie Towarzystwo Geopolityczne, Kraków, s. 226-242.

24. Żukrowska K., (red.), 2011, *Bezpieczeństwo energetyczne*. W: *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Przegląd aktualnego stanu*, pod red. K. Żukrowskiej, Wydawnictwo IUSatTAX, Warszawa.

Summary

The NATO role in ensuring energy security and protection of energy infrastructure

Energy policy problems in European Union revealed the complete lack of strategic vision in relation to the contemporary energy challenges and threats. The crucial point here is to reduce dependence of energy raw materials supply from Russia. Since the position of allies against Russia's policy is inconsistent, often we can see an annoying lack of solidarity on issues of common energy security. As an important participant in energy resources market Russia helps to erode the stability of Europe by breaking its community by the conflict of interests. These objectives are reached by breaking systems and norms of international law, not to mention the basic principles of coexistence.

NATO must strictly fulfill its role in ensuring energy security, as it has huge strategic potential and the ability to protect infrastructure and transit area in cooperation with partners in the event of an emergency. In this respect, NATO should fulfill its mission primarily by military means.

As recent events have shown that European Union, United States and other countries shifted the assessment of the development of energy relations with Russia and profound revision of energy strategies on both sides of the Atlantic towards the use of new types of energy has been made. State-members of NATO have all possibilities to successfully manage this process, strengthening the transatlantic links despite the aggressive Russian attitude. The results of this will contribute to promoting of an open and transparent global energy system management and trading.

Key words: energy security, European Union, NATO, Russia, energy infrastructure, energy raw resources, crisis